

Wyrok z dnia 11 października 2000 r.

II UKN 36/00

Wynagrodzenie przyznane biegłemu przez sąd za sporządzenie opinii nie stanowi wynagrodzenia lub dochodu z tytułu wykonywania zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej albo pozarolniczej działalności gospodarczej, powodującego zawieszenie prawa do świadczeń na podstawie art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.).

Przewodniczący SSN Teresa Romer, Sędziowie SN: Beata Gudowska (sprawozdawca), Roman Kuczyński.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 11 października 2000 r. sprawy z wniosku Bernarda D. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Ł. o rozliczenie dochodu, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 19 października 1999 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Łodzi do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Ł. stwierdził na skutek informacji Urzędu Skarbowego w P., że Bernard D., pobierający emeryturę z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej w roku 1996 r. uzyskał dochód w kwocie 30.214,80 zł. Kwota tego dochodu przekraczała wyższą kwotę graniczną (18.279,10 zł), zatem decyzją z dnia 16 marca 1998 r., opartą na przepisach art. 24 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.), zobowiązał ubez-

pieczonego do zwrotu kwoty 5310,54 zł jako nienależnie pobranej emerytury od 1 stycznia do 31 grudnia 1996 r.

W odwołaniu od tej decyzji ubezpieczony wskazywał, że wprawdzie wykonuje usługi z zakresu geodezji na podstawie umów o dzieło, a także sporządza opinie jako biegły sądowy, ale - będąc emerytem - traktuje tę działalność jako uboczną. Podnosił, że nie podlega wpisowi do ewidencji działalności gospodarczej, a w konsekwencji również ubezpieczeniu społecznemu z tego tytułu. W tej sytuacji - twierdził - dochód z jego ubocznego zajęcia zarobkowego nie wpływa na zmniejszenie lub zawieszenie wypłaty świadczeń z ubezpieczenia społecznego, a w konsekwencji pobrana przez niego emerytura nie stanowi świadczenia nienależnego i nie powinien być zobowiązany do jej zwrotu.

Po rozpoznaniu odwołania Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi wyrokiem z dnia 8 lutego 1999 r. odwołanie to oddalił. Sąd pierwszej instancji nie potraktował działalności gospodarczej ubezpieczonego jako zajęcia ubocznego w rozumieniu art. 9 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 41, poz. 324 ze zm.); natomiast uznał ją za rodzącą obowiązek ubezpieczenia społecznego również po stronie emerytów. Przy objęciu ubezpieczeniem społecznym emeryci zwolnieni są tylko od opłacania składek (art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin, jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.), co nie ma znaczenia przy ocenie prawa do pobierania przez nich świadczeń.

W apelacji ubezpieczony zarzucił naruszenie prawa materialnego przez błędne przyjęcie, że uboczne wykonywanie usług geodezyjnych, traktowane jako dodatkowe źródło dochodu, wymaga zgłoszenia do ewidencji. Na dowód, że organy administracyjne wpisu takiego nie żądają przedstawił odpisy pism Urzędu Miasta P. oraz Ministra Finansów z dnia 17 lutego 1995 r., stwierdzających, że przychody z osobiście (bez zatrudniania innych osób) wykonywanej działalności przez geodetów traktowane są w myśl przepisów podatkowych jako dochody uzyskane z wykonywania wolnego zawodu.

Sąd Apelacyjny przyjął za bezsporne, że ubezpieczony mający stałe źródło dochodu w postaci emerytury, wykonuje osobiście, stosownie do swych kwalifikacji, usługi geodezyjne i z tytułu prowadzenia tej działalności nie figuruje w ewidencji działalności gospodarczej z mocy art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o

działalności gospodarczej, gdyż taka działalność stanowi dodatkowe, nieregularne źródło jego dochodów w stosunku do głównego źródła utrzymania, jakim jest emerytura. Stwierdziwszy, że dochód uzyskiwany z tytułu tej działalności (nie objętej obowiązkiem ubezpieczenia społecznego), bez względu na swą wysokość nie wpływa - w myśl art. 24 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.) - na zmniejszenie lub zawieszenie prawa do emerytury, wyrokiem z dnia 19 października 1999 r. zmienił zaskarżony wyrok oraz decyzję Oddziału Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Ł. z dnia 16 marca 1998 r. i uznał, że Bernard D. nie jest zobowiązany do zwrotu świadczeń.

Kasację od tego wyroku wniósł organ rentowy. Oparł ją na naruszeniu prawa materialnego, zarzucając, że Sąd drugiej instancji, który prawidłowo uznał wykonywanie prac geodezyjnych i kartograficznych za przedmiot działalności gospodarczej zgodnie z art. 11 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. - Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. Nr 46, poz. 250 ze zm.), nieprawidłowo zakwalifikował tę działalność jako "uboczne zajęcie zarobkowe" ujęte w art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. jako nie wymagające wypisu do ewidencji. Według skarżącego organu rentowego przyjęcie, że dochód uzyskiwany przez ubezpieczonego nie ma wpływu na prawo ubezpieczonego do emerytury narusza przepis art. 24 ustawy o rewaloryzacji emerytur i rent.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepis art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw stanowi, że prawo do emerytury i renty ulega zawieszeniu lub świadczenia te ulegają zmniejszeniu, na zasadach określonych w ust. 3-6 tego przepisu, w razie osiągnięcia dochodu z tytułu wykonywania zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej albo pozarolniczej działalności gospodarczej, której wykonywanie podlega obowiązkowi ubezpieczenia społecznego. Obowiązek ubezpieczenia społecznego z tytułu prowadzenia działalności wynika z art. 1 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin, który stanowi, że podlegają mu osoby fizyczne prowadzące na własny rachunek działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospo-

darczej lub koncesji, określonych w przepisach o działalności gospodarczej. Odwołanie się do przepisów ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej oznacza, że ubezpieczeniu społecznemu podlegają osoby wykonujące działalność określoną w art. 2 tej ustawy, która podlega obowiązkowi wpisu do ewidencji z mocy art. 8 ust. 1. Wykonywanie usług geodezyjnych przez osoby fizyczne następuje - według art. 11 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. Nr 30, poz. 183 ze zm.) - w ramach działalności gospodarczej, a art. 49 tej ustawy (jako przejściowy) zobowiązuje nawet organy prowadzące ewidencję działalności gospodarczej do dokonania z urzędu wpisu do ewidencji podmiotów wykonujących takie usługi. Jest to więc działalność ewidencjonowana i brak wpisu może wynikać tylko z niedopełnienia obowiązku zgłoszenia przez osobę prowadzącą działalność albo z zaniedbania organu prowadzącego ewidencję. Prowadzenie działalności gospodarczej jest faktem o znaczeniu prawnym, zatem nie ma i nie może mieć wpływu na podleganie z tego tytułu ubezpieczeniu społecznemu faktyczne dokonanie jej wpisu, ale wyłącznie istnienie obowiązku wpisu do ewidencji. Nie było intencją ustawodawcy określającego obowiązek ubezpieczenia społecznego uzależnienie tego obowiązku od dopełnienia czysto technicznej czynności przez osobę zainteresowaną lub urzędnika i gdyby nawet wpisu zaniechano, to - jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 lutego 1999 r., II UKN 435/99 (OSNAPIUS 2000 nr 6, poz. 244) - nie jest wyłączony obowiązek ubezpieczenia społecznego z tytułu tej działalności i nie następuje zwolnienie od zapłaty należnych składek.

Wyłączenie z obowiązku dokonania wpisu w ewidencji działalności gospodarczej (ergo niepodleganie ubezpieczeniu) przewidziane jest w art. 9 ust. 1 ustawy o działalności gospodarczej, który stanowi, że nie wymaga zgłoszenia do ewidencji działalność gospodarcza prowadzona przez osobę fizyczną osobiście, w zakresie określonym w ust. 2, z której zarobek stanowi dodatkowe źródło dochodu tej osoby, czyli uboczne zajęcie zarobkowe. Ustawodawca wymienia szereg warunków, od których uzależnione jest wyłączenie z obowiązku ewidencjonowania, a przede wszystkim wymaga, aby zarobek z prowadzonej działalności stanowił dodatkowe źródło dochodów. Nie poprzestając na tym, w sposób kazuistyczny określa rodzaje działalności nie podlegające ewidencjonowaniu. W ustępie 2 tego przepisu posługuje się nie przykładowym, lecz wyczerpującym wyliczeniem, według którego przedmiotem działalności gospodarczej, o której mowa w ust. 1, mogą być: 1) wytwarzanie przedmiotów użytku osobistego, domowego i gospodarczego oraz rękodziela ludowego i

artystycznego, 2) naprawy i konserwacje przedmiotów użytku osobistego, domowego i gospodarskiego oraz mieszkań, a także wykonywanie innych usług z użyciem materiałów i narzędzi własnych lub powierzonych, z wyjątkiem zarobkowego przewozu osób, 3) czynności handlowe polegające na sprzedaży nie przetworzonych produktów rolnych, ogrodniczych, sadowniczych, hodowlanych, w tym mięsa z uboju gospodarczego, runa leśnego, owoców leśnych, posiłków domowych, a także przedmiotów określonych w pkt 1, oraz 4) wynajmowanie turystom przez rolników pokoi lub miejsc na ustawienie namiotów w obrębie gospodarstwa, sprzedaż posiłków i świadczenie usług z tym związanych.

Oznacza to, że wykonywanie przez emeryta lub rencistę innego zajęcia niż wymienione w tym przepisie, nawet obok głównego zajęcia zarobkowego, i uzyskiwanie z niego dochodu, wymaga wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Istnienie takiego obowiązku uzasadnia - w zależności od kwoty osiąganego dochodu - zawieszenie lub zmniejszenie emerytury z mocy art. 24 ust. 1 i 2 ustawy o rewaloryzacji emerytur i rent (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2000 r., II UKN 439/99, nie publikowany).

Wobec twierdzenia ubezpieczonego, że na osiągnane przez niego zyski składały się również należności za sporządzone na wezwanie sądów opinie, które wydał jako biegły geodeta, konieczne jest ich wydzielenie z ogólnej kwoty powodującej przekroczenie dopuszczalnego w roku dochodu, albowiem wspomniane wypłaty nie są wynagrodzeniem lub dochodem z tytułu wykonywania zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, o których mowa w art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent.

Chociaż podstawowym celem procesu cywilnego jest strzeżenie oraz urzeczywistnianie interesów wypływających z prawa prywatnego, to jednak sam proces - jako zbiór norm formalnoprawnych - jest kategorią prawa publicznego. Taki sam charakter mają zatem wszystkie instytucje tworzące jego strukturę, a także stosunki powstające w trakcie postępowania, zarówno między sądem i stronami, jak i między sądem a innymi uczestnikami procesu. W konsekwencji stosunek prawny łączący sąd i biegłego zostaje zawiązany na skutek wezwania na podstawie art. 278 § 1 KPC i jest stosunkiem publicznoprawnym. Biegły w zasadzie nie może odmówić sporządzenia opinii, a jeśli odmówi lub gdy wykona zlecone mu zadanie z naruszeniem wyznaczonego terminu, ponosi odpowiedzialność sankcjonowaną przepisami prawa formalnego (art. 287 KPC), a nie prawa cywilnego materialnego. Oczywiście,

niczego nie zmienia w tej ocenie fakt, że za wykonaną pracę i stawiennictwo w sądzie biegły ma prawo żądać wynagrodzenia, gdyż w tym wypadku źródłem żądania są przepisy prawa publicznego, nie prywatnego (nie art. 734 KPC, lecz art. 288 KPC, art. 1 i 10 dekretu z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym, Dz.U. Nr 48, poz. 445 ze zm. oraz przepisy rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym, Dz.U. Nr 46, poz. 254 ze zm. i z dnia 31 października 1983 r. w sprawie wynagradzania biegłych tłumaczy z zakresu daktylogonii, Dz.U. Nr 64, poz. 292). W tym kierunku idzie judykatura Sądu Najwyższego, aprobowana w piśmiennictwie przez glosatorów i autorów przeglądów orzecznictwa (por. np. motywy postanowienie z dnia 3 kwietnia 1974 r., II CZ 39/74, OSNCP 1975 z. 6, poz. 93 z glosami E. Warzochy, OSPiKA 1976 nr 3, poz. 59 i S. Dalki, Nowe Prawo 1976 nr 4, s. 673 oraz z aprobowującymi uwagami W. Siedleckiego i E. Wengerka, Państwo i Prawo 1976, nr 5, s. 122, Nowe Prawo 1976, nr 7-8, s. 1134, a także uchwałę z dnia 28 listopada 1974 r., III CZP 76/74, OSNCP 1975 nr 7-8, poz. 108 z aprobowującymi uwagami W. Siedleckiego i E. Wengerka, Państwo i Prawo 1976 nr 10, s. 116, Nowe Prawo 1976, nr 7-8, s. 1124). Wprawdzie pojawiło się także orzeczenie prezentujące odmienny pogląd (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1996 r., III CZP 22/96, Monitor Prawniczy 1996 nr 8, s. 290), ale Sąd Najwyższy w składzie orzekającym go nie podziela; zostało również poddane krytyce w piśmiennictwie fachowym ("Przegląd orzecznictwa w zakresie prawa cywilnego procesowego za I półrocze 1996 r.", PS 2000 z. 6, s. 104-105).

W konsekwencji Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 393¹³ § 1 KPC jak w sentencji.

=====